

Venäjää ymmärryksellä

Opas Venäläisyyteen. Toimittanut Timo Vihavainen. Helsinki: Otava, 2006.

Joukko vanhemman ja nuorem-

man polven suomalaisia venäjätutkijoita on ollut haastavan tehtävän edessä ryhtyessään kirjoittamaan johdatusta tuhatvuotisen Venäjän ymmärtämiseen.

Kirjoittajat nostavat esille monia venäläisyyteen liitettyjä piirteitä, mutta myös stereotyyppioita, joista joitakin on pyritty purkamaan ja joitakin taas vahvistetaan. Vaikka kirjoittajat eivät ole nostaneet esille uusia tai yllättäviä seikkoja, on heidän otteensa käsiteltyihin aiheisiin oivaltava ja myös uusi – Neuvostoliiton jälkeen syntynyt Venäjä saa ansaitsemansa huomion.

Tekijät ilmoittavat valinneensa linjakseen käsitellä pitkän keston kulttuuri-ilmioita, jotka muodostavat edellytyksen myös nyky-Venäjän ymmärrykselle. Tällaiselle teokselle on epäilemättä Suomessa tarve ja sellaisena kirja toimii hyvänä johdatuksena ja toivottavasti myös ylläkkeenä lukijoille myös jatkaa käsiteltyihin kysymyksiin perehtymistä. Teos käsittelee laajaa kirjoa keskeisiä Venäjään liittyviä kysymyksiä, mutta paria aihetta lukija saattaisi vielä kaivata. Toinen koskee julkisuutta ja tiedostusvälineiden roolia sekä julkisen ja yksityisen suhdetta ja toinen businesskulttuuria, neuvostoajan *blat* mukaan lukien. Eräiden artikkelien osalta olisi voinut myös vielä harkita, olisiko niissä esiintyvää toistoa ollut mahdollista vähentää viittaamalla esimerkiksi edelliseen artikkeliin, mutta toisaalta kun käsitellään lähes kaikkea mahdollista Venäjään liittyvää, toistolta lienee vaikea välttyä.

Venäjän kielen ”erikoisuuksia” purkava Arto Mustajoen artikkeli on hauska, tekisi mieli sanoa jopa pedagogisen taitavasti kirjoitettu. Sen perusteella jopa kieltä täysin osaamattoman voisi ajatella uskaltautuvan ylittämään ensimmäisen kynnyksen ja ryhtyvän tavaillemaan kyrillisiä aakkosia. Mustajoki muistuttaa osuvasti siitä, miten meidän oma rajoittunut näkökulmamme voi vaikuttaa suhtautumiseemme venäjänkieleen ja samalla myös muihin kulttuureihin: ”Me länsimaiset ihmiset lähdemme siitä,

että käyttämämme latinalainen kirjaimisto ei ole vain helpoin ja käytännöllisin, vaan myös ”se oikea” – siitä huolimatta, että maailmankielistä vain pieni osa käyttää sitä”. Venäjän kyrillistä aakkostoa ei siis ole luotu vain meidän ”länsimaalaisten” kiuseksi ja venäläisten eristämiseksi meidän kulttuuristamme, vaan se on oikeasti kätevä kielen kirjoittamiseksi. Esimerkiksi Mustajoki nostaa meikälaisittain kirjoitetun neuvostojohtaja Nikita ”Rutsevin”, jonka nimen translitteroimiseen tarvitaan ruotsinkielessä 10 kirjainta (Chruschtschov), saksaksi kahdeksan kirjainta (Hruštšev). Venäjäksi nimestä selvittää kuudella kirjaimella (Хрущев). Kulttuurin tuntemukseen taas liittyy se, että venäjän kolmesta murteesta pohjoista murretta puhuvalla ”ookkaajaalla”, jossa myös painoton o äännetään: on, ei olisi Mustajoen mukaan juurikaan mahdollisuuksia tulla valituksi Venäjän presidentiksi, kun sen sijaan etelän murretta puhuvalla vielä olisi mahdollisuutensa. Kirjakielinen ääntäminen perustuu keskimurteisiin.

Marina Vituhnovskaja (kansanperinne, luonne ja elämäntapa), Elena Hellberg-Hirn (symbolit) ja Krista Berglund (ortodoksinen uskonto ja perinteet) käsittelevät laajasti länsimaalaisten näkökulmasta ehkä ”eksoottisinta” puolta venäläisyydestä. Berglundin tapa käsitellä ortodoksista uskontoa on syvän ymmärtävä, uskonnon omaa sisäistä uskomusjärjestelmää valaiseva sekä myös sen puhuttelevat puolet esiin nostava. Hän myös pyrkii korjaamaan siihen liittyviä ”väärinkäsityksiä ja virheellisiä tulkintoja”. Hellberg-Hirnin venäläisten symbolien tulkinta ja niiden avaaminen lukijalle kertoo jos mikä siitä, miten pitkäkestoisista kulttuurisista kysymyksistä on puhe. Symboleja on lainattu, omaksuttu, imitoitu ja siirretty vuosisatojen ajan. Hyvä

esimerkkiä tästä on Moskovan suuriruhtinas Iivana III:n vuonna 1472 omaksuma Venäjän kotkavaakuna, jonka suuriruhtinas lainasi naimansa bysanttilaisen prinsessa Zoe Palaiologoksen sukuvaakunasta oman tsaariutensa merkiksi.

Vituhnovskaja tulkitsee venäläistä kansanluonnetta ja elämäntapaa ikään kuin sisältäpäin. Samalla kun hän kuvailee ”arki-venäläisyyttä” ja selittää tapoja ”kansanluonteella”, tullaan hyvin lähelle monia venäläisyyteen liitettyjä perinteisiä stereotyyppioita. Juopottelun selittäminen on tästä yksi hyvä esimerkki. Samalla kuin todetaan, että alkoholismi on Venäjällä vanha vitsaus, sen syiksi nostetaan perinteiset venäläiseen kansanluonteen määritelmät joilla juopottelu viime kädessä kuvataan aivan erityisenä venäläisenä ilmiönä. Juominen liittyy Vituhnovskajan mukaan kansanluonteen äärimmäisyyteen, kevytmielisyyteen ja ”laajaan sieluun”. Teoksen muut kirjoittajat puolestaan ovat etsineet näiden samojen juopotteluun yhdistettyjen luonteenpiirteiden syitä kiirastulen puuttumisesta ortodoksisesta uskonnosta (dualismi on kansanluonteen äärimmäisyyttä), kevytmielisyydestä ja laajasta sielusta (Venäjän laaja ja avoin aro).

Venäjällä ei ole häpeä olla juovuksissa, vaan päinvastoin miehelle on ylpeyden aihe kyetä juomaan paljon ja usein, summaa Vituhnovskaja. Vaimot voivat moittia miehiään juopoiksi, mutta eivät silti juuri koskaan eroa sen vuoksi. Venäläisnaisten luonteenpiirteeksi kirjoittaja määrittelee kärsivällisyyden, jonka vuoksi he kestävät kaiken ja ”käsittelevät usein juomarimiehensä ristukseen”. Tässä olisi hyvä aihe monitieteiselle vertailevalle tutkimushankkeelle, jossa voitaisiin vertailla vaikkapa venäläisen vodka-kulttuurin yhdistymistä laajaan sieluun ja äärimmäisyyksiin sekä

suomalaisen koskenkorvakulttuurin yhdistymistä kansamme dualistiseen maanisdepressiivisyyteen ja itsetuhoisaan miehiyssykulttuuriin.

Pekka Pesonen ja Tomi Huttunen ovat nostaneet esille paitsi venäläisen ja neuvostokulttuurin omaksumia lainoja ja kulttuurin yhtymäkohtia lännen ja idän kanssa, myös vieraan aineksen sulattamisen omaksi kulttuuriksi. Oman ja vieraan dualismin lisäksi venäläisyyteen on kuulunut aina suuren, ideaalin ja harmonisen synteetin tuottamisen pyrkimys. Pesonen kuvaa myös osuvasti vallankumouksellisen venäläisen ja alkuvuosien neuvostokulttuurin – ja samalla myös itse järjestelmän – muuntumista konservatiiviseksi paikalleen pysähtymiseksi. ”Paikalleen pysähtyneen ja yksitasoisen dogmaattisen kulttuurin tekeminen pyhitettiin käsitteellä Venäjän kansa; sille annetut määritteet kuten ”vallankumouksellinen” ja ”edistysellinen” olivat entisen ”pyhän” selviä synonyymejä. Kansan maku ja tarpeet julistettiin hyvän taiteen kriteereiksi sosialistien realismin nimissä. Kansan tarpeet ja maun määrittivät vallanpitäjät ja kansan tuntijat ylhäältä käsin, niin kuin Venäjällä oli tehty aina.” Tämän jatkoksi on kiinnostava lukea Huttusen kuvaus Neuvostoliiton *andere/graundista* ja siitä, miten eräs sen johtotähdistä, meilläkin perestroikan aikana tunnetuksi tullut pietarilaisen Akvarium-yhtyeen johtohahmo Boris Grebenštšikov päätyy 1970-luvun romanttisesta *anderground*-runoilijasta glasnostin ajan mannekiiniksi ja Jeltsinin kriitikoksi sekä viimein Putinin viralliseksi rock-tähdeksi. ”Isänmaani on sika, joka syö lapsensa” 2000-luvun alussa laulaneesta Grebenštšikovista on tullut ”vaihtoehdoisen kulttuurin ikoni, mutta samalla valtakulttuurin maskotti”, tiivistää Huttunen neuvostoaikana syntyneen vastakulttuurin

”keski-ikäistymisen”. Hän enteilee kuitenkin, että Venäjältä on nousemassa myös uusia kumousvoimia. Eräs niistä voisi olla myös edellisen *Idäntutkimuksen* vallankumous-numerossa esitelty *Tšto delat?* (Mitä on tehtävä?) –lehden ryhmä, joka on lainannut nimensä utopistisocialisti Nikolai Tšernyševskin kuuluisasta romaanista (1863), jonka nimen puolestaan marxilaisuuden Venäjälle lännestä lainannut Lenin omaksui vuonna 1903 kirjoittamaansa teokseen.

Näiden valtakulttuurien vastakulttuurien ja kumouksellisten toimintaa ei tietenkään olisi olemassa, ellei olisi hallitsijoita ja heidän kurjaksi ja vahingolliseksi ymmärrettyä hallintoaan. Tapani Kaakkuriniemen katsaus Venäjän hallinnon tuhatvuotiseen kehitykseen on hyvä yleispiirteiden esittely, jossa käydään läpi paitsi merkittävät uudistukset myös vallankäytön jatkuvuus järjestelmästä ja hallitsijasta riippumatta. Tämän kaiken puristaminen 30-sivuiseksi artikkeliksi on johtanut siihen, että vuosisadat kiitävät ohi nopeammin kuin lukija huomaa. Vähemmistökansojen, säätyjen ja yhteiskuntaluokkien asema ja kehitys on ollut keskeisessä roolissa siihen, miten Venäjää on hallittu. Venäjä on yhä monikansallinen ja monikulttuurinen valtio, seikka jonka kaikki hallitsijat ovat joutuneet ottamaan huomioon. Johannes Remy on käsitellyt näitä kysymyksiä kahden luvun verran asiantuntevasti.

Maaailma on näyttämö

Antoni Libera: *Madame*. Suom. Päivi Paloposki. Helsinki: Tammi, 2003. 522 s.

Antoni Liberan esikoisromaanin *Madame* ilmestyi Puolassa vuonna 1998. Tähän päivään mennessä teos on käännetty jo

Kirjan toimittaja Timo Vihavainen puolestaan on kirjoittanut Venäjän maantieteen yleisesittelyn lisäksi myös luvut venäläisyyteen oleellisesti liittyneistä sotalaitoksesta ja venäläisten omakuvasta ja naapurikuvasta. Vihavaisen mukaan Venäjän kansallisen historiamyytin eräs keskeinen elementti on se, että isovenäläinen kansa esitetään siinä kautta aikojen marttyyriin ja toisten kansojen pyyteettömän auttajan osassa. Myös ajatus Venäjän historian ”rauhanomaisuudesta” ja sen roolista aina muita (slaaviveljiä, luokkaveljiä, ortodokseja) auttavana on kuulunut sekä slavofiilien että Neuvostoliiton historian osalta kommunistien keskeisiin myytteihin. Molemmat ovat myös esittäneet, että kansallinen syrjintä sekä rotusorto ja rotuerottelu ovat olleet Venäjälle ja /tai Neuvostoliitolle aina vieraita. Aivan kuten Vihavainen toteaa, tulkinnoille on löydettävissä historiasta perustelua, mutta myös kosolti vastaargumentteja. Tosiasia kuitenkin on se, että toisen maailmansodan historia ja neuvostoliittolaisten valtavat menetykset sodassa ovat oleellinen osa tätä ”uhri-” ja ”pelastajamyyttiä”, venäläistä identiteettiä. Tämä luo myös taustan sille, miksi venäläiset suhtautuvat niin ”herkkänahkaisesti” toisesta maailmansodasta käytyyn keskusteluun. Tosin tässä venäläiset eivät taatusti ole yksin.

Markku Kangaspuro

parillekymmenelle kielelle ja se on noussut sekä Puolassa että joissakin muissa maissa laajaan kirjalliseen keskusteluun. Tähän on ilmeisesti ollut syynä ennen kaikkea sen poliittinen sisältö. Puolassa teoksen kaunokirjallinen luonne herätti myös keskustelua.